

جامعه اطلاعاتی

گذار از انسجام اجتماعی مکانیکی به انسجام اجتماعی ارگانیکی

دکتر مجید کفاشی^۱

چکیده

جوامع مختلف تحت تاثیر تحولات بسیار عظیم علمی-تکنولوژیک به سمت جامعه اطلاعاتی در حال حرکت هستند. جامعه اطلاعاتی، جامعه ای است که ساختار آن متأثر از فناوری است. معیارهایی همچون فناوری، مشاغل اطلاعاتی، جغرافیا، اقتصاد، فرهنگ، فراگیری رسانه ها و جهانی شدن در ایجاد جامعه اطلاعاتی مؤثر بوده اند. در جامعه اطلاعاتی، جوامع با چالشهایی چون نابرابری اجتماعی، هویت‌های جدید، تمایز پذیری و شالوده شکنی نهادهایی نظیر دولت، و فرصتهایی چون نقش اینترنت در پژوهش، خلاقیت و علم، تعامل و همزیستی جهانی، شکل گیری هویت سیال و بین سیاره ای روبه رفته اند. به علت وجود این چالش‌ها انسجام اجتماعی در جامعه اطلاعاتی بخصوص در کشورهای در حال توسعه مانند ایران متزلزل شده و از حالت انسجام مکانیکی به انسجام ارگانیکی تغییر شکل داده است. به همین دلیل جوامع می توانند با تدابیری که می اندیشند چالش‌ها را از پیش روبرداشته و از فرصت‌ها در جهت رفاه و سعادت مردم استفاده کنند. در بحث از جامعه شناسی جامعه اطلاعاتی اینترنت دارای جایگاهی مهم است. این تکنولوژی با دگرگون سازی بنیادین مفاهمی و ادراکات از زمان و فضا، با عرضه قسمت قابل توجهی از دانش های بشری به شکل آنی و برای همه، با امکان پذیر ساختن رابطه مستقیم و فوری میان افرادی که حتی در فاصله های بسیار جغرافیائی قرار دارند، به گونه ای غیر قابل تردید جهان اطلاعات را عمیقاً دگرگون ساخته است. این پدیده نوین دارای زمینه ها و نتایجی است که باید مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. با توسعه شبکه ها، دهکده جهانی در حال شکل گیری است و رسانه های سنتی در معرض تحول اند.

واژگان کلیدی: جامعه اطلاعاتی، انسجام اجتماعی ارگانیکی و مکانیکی، تکنولوژی اطلاعات، اینترنت

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۸۷/۱۱/۱۹

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۸۷/۹/۱۰

مقدمه

امروزه، وجود عصر انفجار اطلاعات بر همگان واضح است. در پایان قرن بیستم به علت تغییر و تحولات بسیار عظیم علمی-تکنولوژیک جهان دچار دگرگونیهای بسیاری شد که در کلیه زمینه های زندگی بشر همچون مسائل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی تاثیر گذار بود. جهان تحت تاثیر این تحولات شکل جدیدی به خود گرفت اکنون جهان در حالی وارد قرن جدید شده است که همه تغییرات سیاسی، نظامی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی آن ریشه در این انقلاب علمی-تکنولوژیک دارد. با پیدایش شبکه های نوین و جهانی اطلاعات و ارتباطات و تاثیر پذیری همه ابعاد زندگی بشر از این انقلاب تکنولوژیک، جهان وارد جامعه جدیدی شده است که بعضی از محققان آن را «جامعه اطلاعاتی» نامیده اند (بهرامپور، ۱۳۸۳، ص ۲۸).

اصطلاح جامعه اطلاعاتی بازگوکننده توسعه تکنولوژی های نوین اطلاعاتی و تجدید سازمان جامعه، پیرامون جریان اطلاعات است. امروزه اطلاعات در تمام صور خود به کمک شبکه های انفورماتیک با سرعتی بیش از پیش در دسترس است و این روند با توجه به کاربرد روز افزون بزرگراه های اطلاعاتی در حال سرعت گرفتن است و اطلاعات به عنوان یک کالای بیش از پیش قیمتی در عرصه تمدن کنونی جهان ظاهر می شود، هر چند که حداقل انواعی از اطلاعات همیشه و در همه جوامع از جنبه های خاصی اهمیت داشته است. استقرار جامعه اطلاعاتی سبب ایجاد صنایع تازه، مشاغل تازه، و محصولات تازه می گردد و واقعیتی که زمینه های اقتصادی جامعه را با مظاهر تازه ای مواجه می کند. البته این سیستم فنی بسیار سریع صرف نظر از ابعاد اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی خود مباحث خاصی را از نظر فلسفی نیز مطرح می کند آیا انسان خوشبخت تر از قبل خواهد شد. این جامعه اطلاعاتی تا چه حد به جهان صنعتی و فراصنعتی محدود می شود و کشورهای آن که اصطلاحاً «در حال توسعه» و یا «توسعه نیافته» خوانده می شوند، با توجه به مباحث نوین «جهانی شدن» چه وضعی دارند؟ امروزه کمتر کشوری رامی توان در دنیا سراغ گرفت که از بکارگیری دست آوردهای این تکنولوژی های نوین وبه ویژه بخش انفورماتیک آن بکلی برکنار و یا بی بهره باشد، و اگر در تولید اطلاعات سهم نیست، سهمی در مصرف آن نداشته باشد.

باید به این مسئله توجه داشت که منظور از جامعه اطلاعاتی، جامعه ای نیست که از فناوری استفاده می کنند بلکه جامعه ای است که ساختار آن متأثر از فناوری است که البته نشانه و نماد جامعه اطلاعاتی، فناوریهای نوین اطلاعاتی و ارتباطی است. مانوئل کاستلز و همچنین جان ون دایک برای

جامعه اطلاعاتی گذار از انسجام اجتماعی مکانیکی به انسجام اجتماعی ارگانیکی..... ۱۱۷

اینکه به مفهوم جامعه اطلاعاتی باز جامعه شناختی بیشتری بدهند، آن را جامعه ای شبکه ای نامیده اند (محسنی، ۱۳۸۰، ص ۹).

در این مقاله چگونگی ظهور جامعه اطلاعاتی، چالشها و فرصتها حاصل از آن بیان شده تا در برخورد با آن استراتژی مناسبی اتخاذ نموده و بتوان هر چه بهتر و با هزینه کمتر چالشهای پیش رو را کنار زد و از فرصتهای حاصل از آن به نحو احسن در جامعه بهره مند شد. همچنین تاثیر جامعه اطلاعاتی بر انسجام اجتماعی جهان و ایران مورد بررسی قرار گرفته است.

مفهوم جامعه اطلاعاتی

جامعه اطلاعاتی جامعه ای نو ظهور و در حال ایجاد است و هنوز بیشتر، از گفتمان این جامعه در سطح بین المللی صحبت در میان است. بر این اساس، جوامع باید بر مبنای ضرورت آینده نگری ارتباطی، به سوی جامعه اطلاعاتی حرکت کنند. این آینده نگری باید مبتنی بر تقویت پژوهشها باشد. از طریق پژوهش و نتایج آن است که می توان به سیاستگذاری و برنامه ریزی رسید و به هدفهای جامعه اطلاعاتی نایل شد. ویلیام مارتین جامعه اطلاعاتی را اینگونه تعریف می کند: «جامعه ای که در آن کیفیت زندگی، همانند چشم اندازهای تحول اجتماعی و توسعه اقتصادی، به میزان روبه تزایدی به اطلاعات و بهره وری از آن وابسته شده است» (محمد نژاد، ۱۳۸۳، ص ۴۶). در سند شورای عالی اطلاع رسانی در جامعه اطلاعاتی آمده است. «جامعه اطلاعاتی یکپارچه، تبلوری مجدد از کلیه فرآیندهای متعارف و سنتی اجتماعی نظیر کسب، کار، آموزش و... و حتی فعالیتهای شخصی نظیر تفریحات و امثالهم در قالبی نوین با استفاده از فناوری ارتباطات و اطلاعات است.

جامعه اطلاعاتی یک جامعه چندساختی و چندوجهی است که در آن تمام لایه بندی ها و سطوح نیازمند اطلاعات هستند. نه اینکه فقط بخشی از آن بر خود از اطلاعات باشند. اگر جامعه را مانند یک هرم فرض کنیم، در جامعه اطلاعاتی از راس تا قاعده باید احساس نیاز به اطلاعات داشته باشند و از آن در تمام سطوح استفاده کنند در مدرسه ای که درس، امتحان و بعد از آن کنکور و حتی دانشگاه وابسته به یک متن درسی واحد است، دانش آموز نیاز به مطالعه و استفاده از منابع کتابخانه ندارد. اما اگر محصل مجبور باشد از منابع دیگر استفاده کند و به سراغ کتابخانه برود، کتابخانه دیگر جزئی جدا از مدرسه نیست و در بافت کلی مدرسه جا افتاده است. در این صورت مدرسه به عنوان بخشی از جامعه اطلاعاتی است. یعنی نظام آموزشی ما اطلاعات مدار خواهد بود و بدون اطلاعات نمی تواند به کار خود ادامه دهد (حری، ۱۳۸۳، ص ۸۶).

فرانک وبستر که درباره جامعه‌شناسی جامعه اطلاعاتی تحقیق می‌کند بر این باور است که جامعه اطلاعاتی یک جامعه آرمانی است. اگرچه جوامعی وجود دارند که به سمت جامعه اطلاعاتی حرکت کرده‌اند و در مراحل مختلف این مسیر قرار دارند اما در هیچ کجای دنیا جامعه‌ای نداریم که به قله آرمانی جامعه اطلاعاتی رسیده باشد. فواصل جوامع در راه اطلاعاتی شدن با هم متفاوت است. کسانی که به اندازه گیری این فاصله هم می‌پردازند به ابزار و امکانات عینی نظر دارند نه خود اطلاعات و چگونگی حرکت آن در جامعه. اطلاعات ممکن است هر ابزاری را در خدمت بگیرد تا در جامعه حرکت کند (همان).

واژه جامعه اطلاعاتی و مفاهیم شبیه به آن یعنی «عصر اطلاعات» و اقتصاد دانش جامعه‌ای را توصیف می‌کند که برای تولید انواع کالاها و خدمات وابستگی زیادی به کاربرد تکنولوژی اطلاعات وجود دارد. جامعه صنعتی برای افزایش کاربندی انسان‌ها به نیروی درونی موتورهای نیازمند بود، اما جامعه اطلاعاتی برای افزایش کار ذهنی نیازمند تکنولوژی کامپیوتر است.

در این مفهوم همواره عنصری نمادین مطرح بوده است، که بر اساس آن اطلاعات یک نقش جادویی را در جامعه جدید ایفا کرده است، جامعه‌ای که در آن استدلال و تفاهم بیش از آنکه مبتنی بر قدرت و پاماده گرائی باشد بر محتوا و احساسات استوار یافته است. با این حال از حدود سال‌های ۱۹۸۰ به بعد آشکار گردید که در برخی از جوامع پیشرفته غربی پاره‌ای تغییرات اجتماعی، اقتصادی، و تکنولوژیک به وجود آمده است که نه تنها آنها را از جوامع در حال توسعه متمایز می‌سازد بلکه سبب تفاوت آنها از سایر کشورهای پیشرفته نیز شده است. در این شرایط بود که این مفهوم هم در رابطه با توسعه زیربنای اجتماعی-فرهنگی مطرح گردید. در حال حاضر سلطه انفورماتیک بر این اجتماعات تا به حدی رسیده است که ساختارها و نهادها تحت تاثیر آن قرار گرفته است و آنچه که انقلاب اطلاعات نامیده شده است از نظر گستردگی و نفوذ واقعیتی جهانی است.

به تعبیر جان فیدر جامعه اطلاعاتی محصول استفاده از رایانه‌ها و سایر رسانه‌های الکترونیکی و دیداری و شنیداری است. در این مفهوم محدودتر، تغییر، آشکارا اصل قرار گرفته شده است. ابزارهایی که هم اکنون بخشی از زندگی روزمره ما را تشکیل می‌دهند- تلفن، تلویزیون، رایانه در طول صدسال گذشته اختراع شده و در شکل زندگی و فعالیت‌ها تغییرات ملموسی رابده وجود آورده‌اند. در مدت زمانی کمتر از یک دهه، این تغییر شکل در بسیاری از جنبه‌های مدیریت اداری، مخابرات و انواعی از رسانه‌های پخش اتفاق افتاده است. این تغییر شکل ادامه خواهد داشت و شواهد

جامعه اطلاعاتی گذار از انسجام اجتماعی مکانیکی به انسجام اجتماعی ارگانیکی..... ۱۱۹

زیادی بر اثبات این ادعا وجود دارد که در آینده ای نزدیک، آهنگ تغییر بسیار سریع تر از تغییری خواهد بود که در گذشته ای نه چندان دور اتفاق افتاده است. در حقیقت، بر اساس تجربه و سابقه تاریخی می توان استدلال کرد که آهنگ تغییر شدت خواهد یافت (فیدر، ۱۳۸۰، ص ۱۳۴).

مفهوم جامعه اطلاعاتی با مفهوم جامعه توده وار [۱] به کلی متفاوت است و از برخی جهات حتی با آن تضاد دارد. در حالی که جامعه توده وار بر ارتباطات یک سویه تاکید دارد (تولید توده وار و در مقیاس وسیع محصولات و ایده ها، ایجاد یکسانی و یکدستی) جامعه اطلاعاتی به ارتباطات دوسویه اهمیت می دهد و متمایل به گسترش علایق چندگانه و متعدد است. شاید بتوان گفت که به تعبیر «دانیل بل [۲]» جامعه اطلاعاتی در حکم نوعی گسترش مفهوم جامعه فراصنعتی است با این تفاوت که در آن نقش تکنولوژی اطلاعات بسیار توسعه یافته است و عنصر اطلاعاتی مهمترین عامل متحول کننده سازمان اجتماعی است. «ویستر [۳]» با مرورد تعاریف موجود اینطور نتیجه گیری می کند که تعاریف ارائه شده برای جامعه اطلاعاتی را می توان در رابطه با اینکه بر چه بعدی از جامعه اطلاعاتی بیشتر تکیه می کنند به پنج دسته: فرهنگی، اقتصادی، شغلی، تکنولوژیک، و فضایی تقسیم کرد، که البته تعاریف تکنولوژیک بیشتر مورد توجه بوده است.

می توان به طور کلی ظهور جامعه اطلاعاتی را مقارن با چند تحول در عین حال مرتبط با یکدیگر برشمرد، که عبارتند از:

- ۱- جهانی شدن اقتصاد و ظهور مؤسسات تولیدی قابل انعطاف، یعنی سازمانی که قابل باقی ماندن و افزایش تولید در محیط مواجه با تحول و اختلال دائم است.
 - ۲- ظهور اقتصادی که بیش از پیش مبتنی بر دانایی است.
 - ۳- توسعه و کاربرد عمیق شبکه های ارتباطی و پیام های دیجیتال، واقعیتی که سبب شده است آن را در مقایسه با گذشته انقلاب دیجیتال بنامند.
- تردید نیست که یک محور مهم جامعه اطلاعاتی، بزرگراه های اطلاعاتی هستند و این بزرگراه ها که اینترنت یکی از نمونه های مهم در حال تکوین آن است، از نظر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی فضای تازه ای را برای انسان های معاصر ایجاد می کند، فضایی با عناصر تازه، فضایی بدون مرزهای جغرافیایی و سیاسی و بالاخره تصویری از انسان همه جا حاضر را به دست می دهد. تاثیر این بزرگراه های اطلاعاتی را مشابه با اختراع چاپ ذکر کرده اند. این بزرگراه ها بر ارتباطات، آموزش، تفریح،

رفاه و... انسانی مؤثرند و درحوزه های بسیاری آگاهی ها، نگرش ها و رفتارهای بشری رانحت تاثیر قرار خواهند داد (محسنی، ۱۳۸۰، ص ۲۰).

سیر تحولی مفهومی و نظری جامعه اطلاعاتی

مفهوم جامعه اطلاعاتی که درابتداء درطول سال های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ مورد اشاره قرار گرفت، به ویژه از نیمه دوم دهه ۱۹۹۰ به بعد به کرات مورد استفاده واقع شد. می دانیم که خاستگاه تئوریک آن نیز بسیار گسترده است و از محافل دانشگاهی و پژوهشگران تا نویسندگان معمولی در بخش مطبوعات و توده مردم بحث پیرامون آن همواره مورد اشاره قرار گرفته است. از اولین گروه از نویسندگان این زمینه باید به «ماسودا» [۴] اشاره کنیم که به انتقال احتمالی به شرایطی توجه داشت که در آن تولید ارزش های اطلاعاتی مبدل به نیروی شکل دهنده به توسعه جامعه می شود. همچنین «استونیر» [۵] از ظهور عصر جدیدی در جامعه غرب خبر داد، عصری که از دوره صنعتی که خود با قرون وسطی تفاوت داشت متفاوت است. «دانیل بل» هر چند که علاقه چندانی به اصطلاح جامعه اطلاعاتی نداشت، اما تلاش می کرد برای آن جایگاهی خاص در آنچه که جامعه فراصنعتی [۶] نامیده بود مشخص نماید. در این زمان جامعه فراصنعتی جامعه ای تلقی می شد که: از مرحله تولید کالاها به صنعت خدمات انتقال یافته است، دانش تئوریک در آن تحول بنیادی یافته است و دانش و نوآوری مبدل به یک منبع استراتژیک و متحول کننده جامعه شده است به گونه ای که سرمایه و نیروی کار در عصر صنعت این نقش را بر عهده داشتند (همان، ص ۲۱).

با اینکه افرادی مانند «فريتس مچلاپ» [۷] و «مارک پورات» [۸] تلاش کردند افکار عمومی را با زمینه های اقتصادی جامعه اطلاعاتی آشنا نمایند اما کمترین نویسنده ای موفق شده است همانند «آلویس تافلر» [۹] و «جان نیس بت» [۱۰] در عمومیت بخشیدن به این مفهوم مؤثر باشد. به عنوان مثال «نیس بت» استدلال می کرد که ایالات متحده آمریکا در طول سال های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ در معرض انتقال از جامعه صنعتی به جامعه اطلاعاتی قرار گرفته است و در این فرآیند کامپیوتر نقش «آزاد کننده» بر عهده داشته است. همچنین «تافلر» از انفجار یک «بمب اطلاعاتی» و انتقال قدرت در جامعه سخن گفت و اتکاء همه چیز بر دانش را مطرح کرد.

جذابیت این ایده ها و اطمینانی که به صحت این عقاید وجود داشت به اندیشه های عمومی دامن زد و پیدایی نوشته های متعددی را در این زمینه سبب گردید. البته باید گفت که در همین عرصه توجه چندانی به تعریف این پدیده و مشخص کردن ویژگی های دقیق آن نشد و نگاه هابه روندهای

جامعه اطلاعاتی گذار از انسجام اجتماعی مکانیکی به انسجام اجتماعی ارگانیکی..... ۱۲۱

کلی و طراحی شیوه زندگی در جامعه اطلاعاتی محدود شد. در سال ۱۹۸۸ «ویلیام مارتین [۱۱]» در صدد برآمد تا تعریفی از جامعه اطلاعاتی ارائه نماید. به اعتقاد او جامعه اطلاعاتی، جامعه ای است که در آن کیفیت زندگی، همانند چشم اندازهای تحول اجتماعی و توسعه اقتصادی، به میزان رو به تزایدی به اطلاعات و بهره برداری از آن وابسته است. در این چنین جامعه ای استانداردهای زندگی، الگوهای کار و فراغت، نظام آموزشی و بازار کار به میزان کامل محسوس تحت الشعاع پیشرفت هایی قرار گرفته اند که در قلمرو اطلاعات و دانش هاروی داده است. شاهد این مدعا فرآورد های گسترده محصولات و خدمات اطلاعاتی است که از طریق طیف گسترده ای از رسانه ها انتقال داده می شود و قسمت اعظم آنها دارای ماهیت الکترونیک هستند. مؤلف می افزاید که هدف از ارائه تعریف فوق بیشتر ارائه یک تصویر کلی از جامعه اطلاعاتی است تا صرفاً بیان ویژگی های تکنولوژیک یا اقتصادی. این تعریف تا به حال همچنان اهمیت خود را حفظ کرده است.

با اینکه از آن تاریخ تا کنون بحث های بسیاری در این حوزه صورت گرفته است اما می توان ادعا کرد که هنوز وقتی از جامعه اطلاعاتی صحبت می شود دقیقاً مشخص نیست که منظور از آن چیست؟ افزون بر این ملاک های تشخیص جامعه اطلاعاتی نیز از صراحت کافی برخوردار نیستند و دقیقاً معلوم نیست بر چه اساسی جامعه های اطلاعاتی از جامعه های صنعتی متمایز می شوند. در تلاشی به منظور نتیجه گیری از منابع موجود درباره جامعه اطلاعاتی «یان میلز [۱۲]» تلاش فراوانی در جهت توسعه حوزه های جامعه اطلاعاتی به عمل آورده است، چرا که او اینطور استدلال می کند که در حقیقت فقط یک جامعه اطلاعاتی وجود ندارد، بلکه احتمالاً وجود جامعه های اطلاعاتی متعددی را می توان تصور کرد. «میلز» در جستجوی به وجود آوردن سنتزی میان افکار کسانی که در جامعه اطلاعاتی چیزی کاملاً نو مشاهده می کردند با آنهایی که آن را اساساً واقعیتی در تداوم آنچه که از قبل واقع شده است می دانستند و نیز در نظر گرفتن افکار کسانی که درباره جامعه اطلاعاتی نگاه خوش بینانه ای داشتند، عملاً به یک دیدگاه ساخت گرایانه رسید. دیدگاه ساخت گرایانه عملاً تلفیقی از دیدگاه های افراطی بود و این نتیجه را مطرح کرد که تاثیر اجتماعی و تکنولوژیکی این تحول امری پیچیده است و تنوع علایق عاملین، و ساخت های اجتماعی نتایج متعددی را به بار خواهد آورد و بر این اساس ما شاهد جامعه های اطلاعاتی متعددی خواهیم بود و نه یک جامعه با خصلت های واحد (محسنی، ۱۳۸۰، ص ۲۱).

چارچوب نظری با رویکرد دورکیم

دورکیم میان همبستگی مکانیکی و همبستگی ارگانیک تمایز قایل بود. نخستین همبستگی در جامعه ای رواج دارد که «افکار و گرایش های مشترک اعضای جامعه از نظر کمیت و شدت از افکار و گرایش های شخصی اعضای آن بیشتر باشد. این همبستگی تنها می تواند به نسبت معکوس رشد فردیت پرورش یابد. به عبارت دیگر، همبستگی مکانیکی در جایی رواج دارد که حداقل تفاوت های فردی وجود داشته باشند و اعضای جامعه از نظر دل بستگی به خیر همگانی بسیار همسان یکدیگر باشند.» همبستگی ناشی از همانندی، زمانی به اوج خود می رسد که وجدان فردی یکایک اعضای جامعه منطبق با وجدان جمعی پرورش یابد و از هر نظر با آن یکی شود.» برعکس، همبستگی ارگانیک نه از همانندی های افراد جامعه بلکه از تفاوت های شان پرورش می یابد. این گونه همبستگی فرآورده تقسیم کار است. هر چه کارکردهای یک جامعه تفاوت بیشتری یابند، تفاوت میان اعضای آن نیز فزونتر خواهد شد.

اعضای یک جامعه تمایز یافته به راه رفت های جمعی و مشترک کمتر وابسته اند، ضمن آن که ممکن است به وظایف و نقش های تخصصی و تمایز یافته ای که شاخص نظام های همبستگی ارگانیک اند، به شدت وابسته باشند. گرچه عناصر فردی یک چنین نظامی اشتراک کمتری دارند، اما از آن هایی که با همبستگی مکانیکی زندگی می کنند، وابستگی متقابل بیشتری دارند. درست به خاطر آن که افراد چنین نظامی شیوه های زندگی و فعالیت های تخصصی متفاوتی را پذیرفته اند، وابستگی متقابل شان بیشتر است و شبکه های همبستگی رامی توان در میان آن ها بیشتر گسترش داد. درست است که در چنین نظامی می توان از نظارت های خارجی قدری خلاص شد، اما این خلاصی با درجه بالای وابستگی متقابل اعضای جامعه نه تنها منافاتی ندارد بلکه با آن هماهنگی است.

دورکیم در نخستین آثارش گفته بود که نظام های نیرومند مبتنی بر باور مشترک، مختص همبستگی مکانیکی در جوامع ابتدایی اند، ولی همبستگی ارگانیک که از تنوع فزاینده و پیشرفته تقسیم کار و نیز وابستگی متقابل هر چه بیشتر پدید می آید، برای پیوند دادن اعضای جامعه به باورهای مشترک کمتری نیاز دارد. اما او بعدها این نظرش را تعدیل کرد و تاکید نمود که حتی نظام های برخوردار از همبستگی ارگانیک بسیار پیشرفته نیز اگر نخواهند به صورت توده ای از افراد خود بین و متجاوز به حقوق همدیگر متلاشی شوند، باید بر پایه یک ایمان مشترک یا وجدان جمعی مبتنی گردند (کوزر، ۱۳۷۰، ص ۱۹۰).

معیارهای جامعه اطلاعاتی

نظرات درباره تعریف جامعه اطلاعاتی متفاوت است. هرچه امکانات، تدابیر و ابزارها بیشتر در خدمت انتقال اطلاعات قرار بگیرند، جریان تبادل اطلاعات موفق تر خواهد بود و طبیعی است که امروز یکی از ابزارهای بسیار مهم برای انتقال اطلاعات رایانه است. ولی رایانه ای که در خدمت اطلاعات تحقیقی و پژوهشی و برای تمام لایه های جامعه باشد. مهمترین و رایج ترین معیارهای جامعه اطلاعاتی عبارتند از:

فناوری: بدیهی است تغییرات اساسی که در سه دهه گذشته به وجود آمده، فناوری در آن نقش بسیار برجسته ای داشته است. به همین جهت مقبولترین تعریف جامعه اطلاعاتی بر نوآوری فوق العاده تکنولوژیک بنا شده است. فرانک وبستر در تعریف جامعه اطلاعاتی با اتکاب عنصر فناوری می گوید پیشرفتهای خیره کننده در پردازش، نگهداری و انتقال اطلاعات به کاربرد فناوریهای اطلاعاتی در تمامی زوایای حیات اجتماعی انجامیده است. بانفوذ رایانه ها در تمامی زمینه های زندگی بشر از قبیل ادارات، منازل، خودروها، تلویزیون ها، اسباب بازی کودکان، و ارزان شدن فناوریهای پردازش و نگهداری اطلاعات از طریق رایانه ها و تاثیر آن بر ارتباطات راه دور و ایجاد شبکه های جهانی، تحول عظیمی در زندگی بشر رخ داده است. شبکه های اطلاعاتی در آینده ای نه چندان دور بر تمامی جنبه های زندگی انسان اثر می گذارد و در چند سال آینده کمتر کسی را می توان سراغ گرفت که به نوعی از آنها استفاده نکند یا این فناوریها در زندگی او حضور نداشته باشد. در نتیجه وجود نوآوریهای بسیار زیاد در فناوریهای ارتباطی و اطلاعاتی یکی از عوامل ظهور جامعه اطلاعاتی است (وبستر، ۱۳۸۰، ص ۲۰).

تعبیر آور نیست که جنبه تکنولوژیک از مهم ترین ابعاد جامعه اطلاعاتی به شمار آید. همگرایی و پیوند کامپیوتر و مخابرات امروزه از واقعیات معمولی زندگی در تمامی اجتماعات نوین است. پیوند این دو عنصر تکنولوژیک نه تنها در چارچوب صنایعی مانند بانکداری و اتومبیل سازی نفوذ کرده است، بلکه در همه ارکان زندگی مانند نظام مالیات، تامین اجتماعی، کارت های اعتباری، اطلاعات پزشکی، امنیت داخلی و خارجی و بسیاری حوزه های دیگر وارد شده است و انواع گوناگونی از اطلاعات به حالت رقمی (دیجیتال) درآمده است. واقعیت آن است که انقلاب اطلاعات فقط جنبه بین المللی ندارد، بلکه خصلتی جهانی دارد. نظام تصمیم گیری در بخش اعظمی از حوزه های واقع در جهان پیشرفته امروز به نظام های پیچیده تکنولوژی اطلاعات و نرم افزارهای

توانمند وابسته است. البته می دانیم که پیچیدگی تکنولوژیک و صرف استفاده از آن شرط کافی برای دست یابی به پایگاه یک جامعه اطلاعاتی نیست، هر چند که یک پیش شرط، یازمینه زیربنایی لازم است.

جهانی شدن: یکی دیگر از مشخصه های ویژگی هایی که جامعه اطلاعاتی و شبکه ای با آن تعریف می شود، جهانی شدن است. مطابق معیاری که وبستر ارائه می دهد، جهانی شدن مقوله ای است که وبستر ارائه می دهد، جهانی شدن مقوله ای است که ذیل جامعه اطلاعاتی معنا پیدامی کند. جهانی شدن عبارت است از درهم فشردن جهان و تبدیل آن به مکان واحد. و یا تراکم آگاهی درباره کل نژاد اجزا. به تعبیری جهانی شدن همان یگانه شدن جهان ونه وحدت و ادغام آن است. این تعبیر از جهانی شدن مبتنی بر فناوریهای جدید ارتباطی و اطلاعاتی است. مطابق این تعریف جامعه اطلاعاتی، جامعه ای است که در آن تجارت، رسانه ها و ارتباطات علمی دانشگاهی و آموزش در سراسر جهان یگانه می شود (بهرامپور، ۱۳۸۳، ص ۳۶).

با ایجاد شبکه های اطلاعاتی و ارتباطی تمامی کاربرانی که از این شبکه ها استفاده می کنند زبان یگانه پیدا کرده و با اینکه فرسنگها از هم فاصله دارند اما به شکل باورنکردنی زندگی روزمره آنها بسیار شبیه به هم است و صرفاً فقط سلیقه های مختلف است که باقی می ماند یعنی کاربران این شبکه هانسبت به هم احساس نزدیکی بیشتری دارند تا همسایگانی که در نزدیکی آنها زندگی می کنند از اینرو گفته می شود، جامعه اطلاعاتی، جهان فشردن شده و یگانه شده است.

داروها، جرم، جنگ، بیماری، مردم، اندیشه ها، تصاویر، اطلاعات جدید، سرگرمی ها، آلودگی، کالاها پول و بسیاری چیزهای دیگر همه در سفر جهانی هستند. اینها از مرزهای ملی عبور می کنند و بخش های مختلف دنیا را در مقیاسی بی سابقه و با سرعتی و غیر قابل تصور در گذشته بایکدیگر مرتبط می سازند. به نظر می رسد که زندگی افراد معمولی در هر کجای دنیا که باشند به گونه ای روبه افزایش تحت تاثیر اتفاقات، تصمیم گیری ها، و اقداماتی که در نقاطی بسیار دور از محل زندگی و کار آنها واقع می شود قرار می گیرد. فرهنگ ها، اقتصادها، و سیاست از طریق مبادلات سریع اطلاعات، اندیشه ها، دانش ها و تصمیم گیری های گروه های بزرگ سیاسی- اقتصادی جهانی، جهان را طی می کنند و به همه جا سرایت می کنند.

ظهور تلفن همراه، تلویزیون ماهواره ای و اینترنت به این معنی است که ارتباط از یک نقطه دنیا به نقطه دیگری به گونه ای مجازی حالت همزمان دارد. واقعه هایی که در نقاط دور دست اتفاق می افتد

جامعه اطلاعاتی گذار از انسجام اجتماعی مکانیکی به انسجام اجتماعی ارگانیکی..... ۱۲۵

در همان زمان بر صفحه تلویزیون ظاهر می شود. تیتراهای خبری روزنامه ها و تلویزیون های ما می توانند در خانه ها بحران، ترس و نگرانی به وجود آورند و این تصور را مطرح سازند که بسیاری از تغییرات حالتی خارج از کنترل را دارند. بسیاری از افراد نگران ایمنی اقتصادی خویش می شوند (که تحت تاثیر امواج شدید اقتصاد جهانی قرار می گیرد) و بسیاری دیگر از آن دارند که مسلمات فرهنگی و سیاسی آنها تحت تاثیر امواج جدید جنبش ها و نهاد های نوین قرار گیرد. اقتدار دولت ها به طور منفرد و نهاد های اجتماعی سنتی نیز به نظری رسد در مقابل مرز های مسلط جهانی مورد تهدید یا نفی قرار گیرد. حتی ارزش پول هائی که در جیب افراد است تحت تاثیر نوسانات مالی بازار های جهانی قرار دارد.

به نظری رسد ما در جهانی زندگی می کنیم که بیش از پیش با دگرگونی و عدم اطمینان مواجه است، شرایطی که «گیدنز [۱۳]» آن را دنیای از هم گسیخته شرایطی جهانی قرار داریم که هیچکس آن را به درستی درک نمی کند، اما بر همه ما مؤثر است. از اینها گذشته دولت های بزرگی که در طول سه قرن گذشته به عنوان پایه های اقتدار مورد توجه بودند در مقابل چالش های پیچیده و دردناکی قرار گرفته اند. علیرغم پذیرش کسترده مفهوم جهانی شدن و ایمان فراگیر به این امر که در پرتو جهانی شدن دنیایی که مادر آن زندگی می کنیم در حال تغییر اساسی است، نفس وجود و مفهوم آن همچنان موضوع بحث های بنیادی علمای اجتماعی است.

با توجه به اینکه جهانی شدن به معنی برقراری پیوندها و ارتباطات متقابل میان جوامع است، فرهنگ از بسیاری جهات مستقیم ترین، بدیهی ترین و قابل رویت ترین عنصری است که از طریق آن این پیوندها در زندگی روزمره تجربه می شود. فرهنگ بدون تردید مهم ترین جزء جهانی شدن است چرا که از طریق فرهنگ است که تفاهم مشترک توسعه می یابد و از محوری ترین پیوندها میان ملت ها و مکان ها است. در میان فعالیت های روزمره مظاهر زیادی وجود دارد که از طریق آنها ویژگی ها، رفتارها و کالاهایی که از طریق آنها می فهمیم و ادراکاتی که بیش از پیش جهانی هستند شکل می گیرد. در حقیقت صرف نظر از اینکه جهانی شدن از چه طریق حاصل شود، می تواند نتیجه ای از تفاهم و درک متقابل سمبل ها باشد و از آن نیروی فرهنگ را می توان نتیجه گرفت. هر چند که جهانی شدن در برخی از زمینه های زندگی روزمره امری بدیهی و آشکار به نظری رسد، اما در همه حوزه ها موضوعی کاملاً روشن و مشخص نیست. فرهنگ پدیده ای پیچیده و ابهام آمیز است و می تواند جلوه های بسیار متفاوتی به خود گیرد (محسنی، ۱۳۸۰، ص ۱۱۹).

از دهکده سنتی تا دهکده جهانی

در یک دهکده سنتی افراد با یکدیگر در رابطه رویاروی هستند، با یکدیگر برنامه ریزی های مشترک دارند، یکدیگر را دوست دارند یا از هم متنفرند، با هم حرف می زنند و یا سکوت می کنند و در یک کلام با یکدیگر زندگی می کنند چرا که از نظر جغرافیائی به هم نزدیک هستند. دهکده سنتی اجتماعی است که برای افراد حالت الزامی دارد، اما مملو از تنوع است و در بر گیرنده همه کسانی است که در آن سکونت دارند. در نقطه مقابل این دهکده، روابطی که بر اثر تکنولوژی های نوین ایجاد می شود، روابطی انتخابی هستند و فقط کسانی را با هم نزدیک می کند که می خواهند. اجتماعات مجازی همانند شبکه هایی از روابط هستند و از مفروضات فضایی عبور می کنند. این شبکه های متعدد و متحرک هستند، هر کدام اهدافی دارند، دلایل وجودی خاص خود را دارند، و دارای شرکای خاص می باشند. شبکه ها در جایی با هم تلاقی می کنند، چرا که اعضاء آنها به گروه های متعددی تعلق دارند و سازنده روابط متعددی هستند، اما این اختلاط محدود باقی می ماند و حالتی تدریجی دارد. هر شبکه در نهایت حالتی کم و بیش بسته دارد و دارای خارجی و داخلی است، با اعضای که حالت «کلان» [۱۴] دارند، اما در شکلی کاملا نو. بر این اساس تکنولوژی اطلاعات ظهور دسته بندی های نوینی را تسهیل می کنند، افراد دارای علائق خاصی را به دور هم گرد می آورد و قبیله های بدون مرزی را موجودیت می بخشند. وقتی که روابط حالت انتخابی دارند، جدایی نیز می تواند نزدیک باشد. برای هر گروه ابدال لازم نیست روابطی را با «دیگری» که متفاوت است برقرار نماید، یعنی آن دیگری که ممکن است مزاحم باشد. در یک اجتماع دارای موجودیت فیزیکی حضور دیگران از هر گونه را با آخره باید تا حدی تحمل کرد، حتی بیگانگانی را که احتمالا ممکن است دارای زبان به کلی متفاوتی باشند، و حال آنکه در یک اجتماع مجازی هیچ عاملی ما را مجبور نمی کند که با هر کس دیگر زندگی کنیم. این واقعیت البته می تواند با انزوا، جداسازی و یا طرد همراه باشد، حالتی که معمولا در ابتدا قابل تشخیص نیست. در پرتو تکنولوژی اطلاعات می توان یک جهان مبتنی بر رابطه های خاص برای خود ایجاد کرد، جایی که نوعی غربالگری اجتماعی ضروری است و این امر خطر اتمی شدن واحدهای اجتماعی را می تواند مطرح کند، دنیایی متشکل از گروه هایی که وجود هم در آن نادیده می گیرند.

مشاغل اطلاعاتی: یکی از معیارها و مشخصه های متداول در تعریف جامعه اطلاعاتی، معیاری است که بر مسئله تغییرات شغلی متمرکز است. در واقع به علت تغییر مشاغلی که با کاربردی و فعالیت های بدنی

جامعه اطلاعاتی گذار از انسجام اجتماعی مکانیکی به انسجام اجتماعی ارگانیکی..... ۱۲۷

همراه است به مشاغل اطلاعاتی یعنی مشاغلی که به کارهای فکری بامهارت بیشتر با عبارت دیگر کارهایی که در فرآیند تولید، پردازش و توزیع اطلاعات دخیل هستند. جامعه اطلاعاتی ظهور پیدا کرده است. گزارشهای سازمانهای بین المللی نشان می دهد که در دهه اخیر مشاغل یقه سفیدان یا مشاغلی که اساسا با تولید و کاربرد اطلاعات و زیرساخت های پشتیبانی کننده اش سرو کار دارند، رشدی به مراتب بیش از سایر مشاغل دارند. به تغییر و بستر امروز بازار کار توسط کسانی اداره می شود که بانرم افزارها سرو کار دارند و در فرآیند تولید، پردازش و توزیع اطلاعات سهیم اند و زندگی خود را به یمن این امتیاز که دارای اطلاعاتی برای انجام امور مورد نیاز جامعه هستند و در تولید و توزیع و همچنین در پردازش آن نقش دارند، تامین می کنند. بنابراین، با ظهور رشد و توسعه فناوریهای ارتباطی و اطلاعاتی در سطح جهان، نیروی کار اطلاعاتی به رشد فوق العاده ای رسیده است. از این رو، محققان، جابه جایی، رتوزیع مشاغل را یکی از مشخصه های جامعه اطلاعاتی برمی شمردند (رابرتسون، ۱۳۸۰، ص ۱۲).

فراگیری رسانه ها: یکی از معیارها و مشخصه های مربوط به ظهور جامعه اطلاعاتی، سرعت فراگیری رسانه هاست. سرعت فراگیری رسانه ها که در واقع در اثر نوآوریهای فوق العاده و بی بدیل فناوری اطلاعاتی و ارتباطی به وجود آمده است، قلمرو زندگی خصوصی انسانها را به شدت تحت تاثیر قرار داده است. با پیشرفتهایی که در فناوریهای اطلاعاتی و ارتباطی فراهم آمده است، خدمات تلویزیونی باشبکه هایی از مؤسسات و نهادهای گسترده و نهایتا با ماهواره های پویا و خورد و به سهولت در هر کجای جهان در دسترسی به این فناوریها در تمامی دنیا به طور یکسان نیست باین حال، پوشش رسانه های جدید، از تلویزیون های ماهواره های گرفته تا اینترنت، به شدت رشد کرده و همه جهان را متأثر ساخته است. دسترسی مداوم به رسانه ها به طور ۲۴ ساعته و این مسئله که رسانه های جدید مخاطبان می توانند هم تولید کننده و هم مصرف کننده اطلاعات باشند باعث شده تا فراگیری آنها بسیار گسترده و سریع باشد.

اقتصادی: شاخص اقتصادی در تعریف جامعه اطلاعاتی به نظری رسد که به قدر شاخص فناوری اهمیت دارد. فریتز مجلوب که از پیشگامان مبحث جامعه اطلاعاتی است به گستره و رشد صنایع اطلاعاتی است به گستره و رشد صنایع اطلاعاتی در ایالات متحده می پردازد و نطفه ایجاد مقیاسهای جامعه اطلاعاتی را مبتنی بر شرایط اقتصادی می داند پیتراکرا استاد مدیریت در سال ۱۹۶۷ اظهار داشته که اقتصاد آمریکا از ۲۶ به ۳۴ درصد از یک اقتصاد کالایی یا اقتصاد کالامحور به اقتصاد

اطلاعاتی یا اطلاعات محور تغییر وضعیت داده است. وی تاکید می کند دانش یاهمان اطلاعات اساس اقتصاد نوین را تشکیل داده است (رابرتسون، ۱۳۸۰، ص ۱۲).

در واقع اطلاعات در جامعه اطلاعاتی، نه تنها دارای ارزش اقتصادی است، بلکه محور اقتصاد قرار گرفته است و هر که قدرت خرید آن و مهارت و آگاهی لازم برای استفاده از آن را داشته باشد می تواند از آن بهره مند شود. در این وضعیت دیگر خرید و فروش و تجارت اطلاعات در سطح ملی و فراملی معنادار نخواهد بود، بلکه اطلاعات در سطوح متفاوت بازاریابی، ملی، محلی و نهایتاً بازارهای شخصی و فردی مورد توجه قرار می گیرد.

بخش اطلاعات اقتصادی امروزه از مهم ترین مباحث اطلاعات است، صرف نظر از اینکه تولید اطلاعات نیز هم اکنون از مهم ترین ابعاد اقتصاد در جهان امروز است، قلمرو اطلاعات در طول دهه اخیر تخصص های خود را توسعه داده است و این تخصص ها در ساختار آموزش در تمام سطوح، اعم از آموزش های آکادمیک و شغلی و حرفه ای، نفوذی بسیار چشم گیر داشته است. امروزه برای بازارهای جهانی ادامه فعالیت بدون مدد گرفتن از قدرت کامپیوترها و سیستم مخابرات امکان پذیر نیست. صنایع کارخانه ای مبتنی بر شبکه های جهانی گروه های مختلف مدیران، مهندسان و کارکنان خط تولید همانند سرویس های مالی شرکت های بزرگ که در مبادلات خارجی فعالیت دارند نمی توانند خارج از شبکه های نوین اطلاعات و ارتباطات به فعالیت پردازد. ثروتمندترین کشورهای امروز جهان آنهایی هستند که بیش از دیگران از ساختار نوین اطلاعاتی جهان بهره مندمی باشند. روند ترکیب نیروی کاری از ضابطه های تعریف و در عین حال سنجش میزان تعلق یک کشور به جامعه اطلاعاتی است. به اعتقاد «دیلمن [۱۵]» در سال ۱۹۵۸ نزدیک به ۳/۱ نیروی کار در ایالات متحده آمریکا در صنایع اطلاعاتی مانند ارتباطات، کامپیوتر، آموزش، و خدمات اطلاعاتی کار می کردند و بر اساس برآوردها ایجاد کننده ۲۹٪ تولید ناخالص ملی [۱۶] آن کشور بودند.

جغرافیایی: جامعه اطلاعاتی علاوه بر آن که از منظر اقتصاددانان و جامعه شناسان مورد توجه قرار گرفته و تعریف شده است، از منظر جغرافیادانانی که بر مکان توجه ویژه ای مبذول می دارند نیز مورد توجه قرار گرفته است. جغرافیادانان در بحث مکان به شبکه های اطلاعاتی که مکانهای جغرافیایی را به یکدیگر پیوند می دهند، تاکید می ورزند و معتقدند که این شبکه ها آثار شگفت انگیزی بر سازمان فضا و مکان دارند.

جامعه اطلاعاتی گذار از انسجام اجتماعی مکانیکی به انسجام اجتماعی ارگانیکی..... ۱۲۹

فرهنگی: همان طور که مسئله فناوری در ظهور جامعه اطلاعاتی بسیار حائز اهمیت است جنبه های فرهنگی نیز به همان اندازه در پیدایش آن موثر بوده است. وجود برنامه های تلویزیونی ۲۴ ساعته در چندین کانال با تنوع بسیار، فیلم های ویدئویی که به سهولت قابل تهیه و اجاره از ویدئوکلپ ها هستند، وجود ضبط صوت های دیسکی و VCD، CD و DVD که در دسترس همگان است، رایانه های شخصی که در هر خانه ای موجود است و پایگاههای on-line همه و همه در ایجاد بستر فرهنگی بشر بسیار تاثیر گذار بوده و به کاربران این رسانه ها خط مشی فرهنگی داده و الگوسازی می کند. به عبارت دیگر این سطح از اطلاعات از لحاظ فرهنگی بر کلیه زمینه های زندگی نفوذ کرده و هویت و شخصیت ما را متاثر و دگرگون ساخته است. پس از اینکه با معیارهایی که موجب ظهور جامعه اطلاعاتی شده اند آشنا شدیم، حال به ذکر چالشهایی که با ظهور جامعه اطلاعاتی با آن روبه رو خواهیم شد، می پردازیم.

بطور کلی تحولاتی که در پرتو تکنولوژی اطلاعات به وقوع پیوسته است تحولاتی عمیق را نیز در ارزش های فرهنگی و آداب و رسوم ملت ها و اقوام به وجود آورده است و بازایی و تشخیص هویت آنها را در عین حال بادشواری های تازه ای مواجه می سازد. در پرتو این واقعیت تازه هشجاری اطلاعاتی جهانیان همواره روبه افزایش بوده است. هر چند که جامعه های مختلف به پیشرفت های تکنولوژی اطلاعات به گونه های متفاوتی پاسخ می دهند و عملاً شاهد ظهور فرهنگ های الکترونیکی متفاوتی در نقاط مختلف جهان بوده ایم. اما در کنار این پاسخ های متفاوت شاهد تشابه نگاه در حوزه های معینی هم هستیم و افکار عمومی جهانی واقعتی محسوس است. آنچه که در سطح جهان فرهنگ جوانان نامیده شده است، حداقل در سطح کشورهای صنعتی غرب در برگیرنده انواع خاصی از غذا، موسیقی، مد، حقوق و تکالیف اجتماعی، و به طور کلی یک شیوه زندگی خاص است و حضوری محسوس داشته است (محسنی، ۱۳۸۰، ص ۹).

ویژگی های اجتماعی: ساختار جامعه شبکه ای و ارتباطات الکترونیک زندگی اجتماعی و به ویژه خانوادگی را در معرض تحولات فراوان قرار داده است. با توجه به یک رابطه متقابل و تعاملی که در پرتو تکنولوژی اطلاعات در عرصه رفتارهای مصرف کنندگان به وجود آمده است، بسیاری از شیوه های زندگی و از جمله تقسیم ایجاد کرده است که نقش دو جنس در آن مورد تعریف مجدد قرار می گیرد. کار که همواره فعالیتی خارج از خانه تلقی می شده است، به میزان بسیار بیشتر از قبل در کانون

خانوادگی و با مشارکت اعضاء آن صورت می گیرد و بر همین اساس الگوهای نوینی از گذران اوقات فراغت در حال ظهور است.

ویژگی های سیاسی: از جمله نکاتی به عنوان زمینه های سنتی همواره مورد اشاره قرار گرفته است رای گیری الکترونیک است، هر چند که هنوز فقط در تعداد معدودی از کشورها به گونه کامل مورد توجه و استفاده قرار گرفته است. شبکه های جهانی تلویزیون، جهان رادار آستانه تحولاتی قرار است و پوشش خبری آتی رادار کم و بیش تمام نقاط جهان تدارک دیده است و امر شفافیت خبری را مدبل به یک واقعیت معمولی کرده است (محسنی، ۱۳۸۰، ص ۹).

چالشهای ناشی از جامعه اطلاعاتی

نا برابری اجتماعی: در بحث برابری یا نابرابری اجتماعی در جامعه اطلاعاتی می توان به مقولات متعددی اشاره کرد و موقعیت هر یک را در این جامعه توضیح داد. به عنوان مثال کسب نابرابر ثروت شامل درآمد و داراییها نیز یکی از مقولاتی است که در جامعه اطلاعاتی نیز به شدت در حال افزایش است. بحث برابری و نابرابری اجتماعی در جامعه اطلاعاتی که مبتنی بر دسترسی برابر نابرابر به اطلاعات و رسانه ها است رادار دو سطح می توان مطرح کرد از لحاظ نظری می توان گفت مطابق آنچه که در تعریف جامعه اطلاعاتی آمده است، رسانه های جدید اطلاع رسانی و شبکه های نوین ارتباطی و اطلاعاتی، انتشار و دسترسی به اطلاعات و دانش را آسان تر و بهتری سازد و سبب کاهش فاصله بین گروه ها، افراد و طبقات اجتماعی در داخل هر کشور از یک طرف و همچنین کاهش فاصله بین کشورها از طرف دیگر می شود. اما در عمل جهان شاهد یک «شکاف اطلاعاتی» دسترسی نابرابر به اطلاعات رسانه ها است که با سرعت زیادی در حال افزایش است. واقعیت این است که در جامعه اطلاعاتی نابرابری مذکور به شکل متفاوت از گذشته بروز پیدا کرده و تداوم یافته است. در جامعه اطلاعاتی از یک طرف تهیه رایانه و لوازم آن، خط تلفن و مودم، دسترسی به تلویزیون های ماهواره ای و سایر وسایل نوین اطلاع رسانی در دسترس همگان نیست و تمام افراد توانایی تهیه و دسترسی به آن را ندارند و از طرف دیگر اکنون آگاهی و مهارت لازم برای استفاده از اینترنت و سایر وسایل نوین ارتباطی و اطلاعاتی نابرابر است. روشن است که هر دو مقوله یعنی الف) دسترسی افراد به رایانه و شبکه های نوین ارتباطی و ب) مهارت افراد برای استفاده از وسایل مذکور هم در درون هر کشور و هم در بین کشورهای مختلف به شکل نابرابر وجود دارد. یعنی از یک سو در جوامع پیشرفته دسترسی به وسایل مذکور و همچنین مهارت لازم استفاده از این وسایل در

جامعه اطلاعاتی گذار از انسجام اجتماعی مکانیکی به انسجام اجتماعی ارگانیکی..... ۱۳۱

مقایسه با کشورهای توسعه نیافته و در حال توسعه بسیار زیاد است و از سوی دیگر در داخل هر یک از کشورها این نابرابری به شکل محسوسی وجود دارد. محققانی چون جان ون دایک معتقدند که مادر جامعه اطلاعاتی شاهد یک نابرابری در مهارت‌های دیجیتال هستیم. تحقیق سال ۱۹۹۷ در آلمان نشان می‌دهد هر چه از وسایل نوین ارتباطی و اطلاعاتی که مهارت خاصی نمی‌خواهند مثل استفاده از تلویزیون‌های ماهواره‌ای، VCD, VCR, DVD, ارسال پست‌های الکترونیک، بازی‌های الکترونیک و مانند آنها به سمت وسایلی نوین که مهارت و آگاهی خاصی می‌طلبد حرکت می‌کنیم درصد استفاده کنندگان از فناوری به شدت کاهش می‌یابد. به طوری که ۸۵ درصد استفاده کنندگان از فناوری مردم آلمان از بازی‌های الکترونیک و تلویزیون‌های ماهواره‌ای استفاده می‌کردند و ۸۹ درصد به ارسال پست‌های الکترونیک مبادرت می‌ورزیدند، اما ۲۲ درصد قادر بودند که پایین‌ترین کارت خود پرداخت کنند و یا ۱۵ درصد می‌توانستند پول‌های خود را به باجه‌های خودپرداز، بپردازند. همچنین در این سال تنها ۲۳ درصد به راحتی می‌توانستند از تله تکست‌های تلویزیون استفاده کنند. علاوه بر این، نابرابری‌های مذکور نژاد و نسل جوان و سالخورده و همچنین نزد دارندگان تحصیلات عالی و افرادی که تحصیلات بالایی نداشته‌اند نیز زیاد بوده است (بهرامپور، ۱۳۸۰، ص ۲۶).

همچنین تحقیقات دیگری نشان می‌دهد که دسترسی به وسایل مذکور نابرابر است. بیشتر کاربران وسایل نوین اطلاعاتی و ارتباطی مرد، جوان و خوب آموزش دیده هستند و در کشورهای غربی دارای درآمد و سطح زندگی بالا هستند. پیمایشی که از آمارهای رسمی در ایالات متحده بین سال‌های ۱۹۹۳-۱۹۸۹ انجام گرفته، نشان می‌دهد که این نابرابری در همه متغیرهای مورد اشاره، بجز متغیر جنس، افزایش یافته است. ون دایک همچنین نقل می‌کند که تحقیقات دیگری که طی سال‌های ۱۹۹۵ و ۱۹۹۹ در آمریکا و اروپای غربی انجام شده است، این امر را تایید کرده است. اطلاعات و فناوری‌های نوین ارتباطی جدید جهان را به دو قطب، کسانی که در موقعیت استفاده از رسانه‌های جدید اطلاعاتی و ارتباطی هستند و کسانی که در بخش‌های حاشیه‌ای و پایین جامعه دسترسی به این رسانه‌ها ندارند، تقسیم می‌کند (کاستنز، ۱۳۸۰، ص ۲۰).

گسترش نابرابری‌های اجتماعی در سطح بین‌المللی: اولاد کشورهای در حال توسعه، به علت فقدان زیرساخت‌های ملی، مخابرات و فقدان رونق اقتصادی، توسعه اینترنت بسیارگران‌تر و پرهزینه‌تر از کشورهای توسعه یافته است. به عنوان مثال، در آمریکا هر کاربر برای یک ماه اتصال به اینترنت باید ۲ دلار بپردازد در حالیکه در اوگاندا همین کاربر باید ۹۲ دلار بابت اتصال ماهانه به اینترنت

بپردازد. ثانیاً این کشورها با مشکلات اساسی تر همچون کمبود تغذیه، ارتباطات جاده ای، اشتغال، برق، جنگ و نظامهای سیاسی بی ثبات نیز مواجه هستند. بودجه برای هزینه سنگین تجهیزات رایانه ای وجود ندارد و این گونه امکانات به لحاظ اقتصادی صرفاً در اختیار طبقات بالا و مستقل قرار می گیرد. ثالثاً در این کشورها از جمله کشور ما ایران، به خاطر آنکه لایه فیزیکی را مخابرات در اختیار دارد، این فناوری در انحصار مراکز دولتی است و دولت متصدی خطوط ارتباطی داده ها نیز هست. از این رو، عدم امکان رقابت ناشی از این جنبه، سبب افت شدید کیفیت خدمات اینترنتی می شود. علاوه بر مطالب ذکر شده، از آنجا که اکثر اطلاعات در شبکه اینترنت به زبان انگلیسی ارائه می شود ناآگاهی از این زبان به منزله دسترسی نداشتن به اطلاعات تلقی می شود. در تحقیقی که کیوان کوشا در زمینه حضور فرهنگی کشورهای مختلف جهان در شبکه جهانی وب انجام داده است آمار و اطلاعاتی به طرح زیر ارائه شده است: کشور چین در مقام نخست و ترکمنستان در مقام آخر از نظر استفاده از وب قرار دارد. ایران نیز در میان ۳۵ کشور آسیا، خاورمیانه و اقیانوسیه در رتبه دوازدهم جای گرفته است. کشورهای حوزه خلیج فارس نیز حضور کم رنگی در این زمینه دارند. نوعی عدم توازن کمی و کیفی در استفاده از دستاوردهای جامعه اطلاعاتی در کشورهای مختلف به ویژه در کشورهای شمال و جنوب است. وجود این شرایط خودسبب تشدید نابرابریهای اجتماعی در سطح کشورهای جهان می شود.

گسترش نابرابریهای اجتماعی در سطح ملی: شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی متفاوت در سطح کشورها و عدم برخورداری متناسب و متعادل در کلان شهرها و شهرهای حاشیه ای و نقاط محروم از توزیع بودجه های عمرانی و اجتماعی و فرهنگی، سطح درآمدهای مختلف که در محدوده خرده فرهنگهای درون یک کشور وجود دارد، فضایی را تدارک می بیند که عده ای به امکانات مناسب و از جمله دسترسی به اطلاعات روزمجهز باشند و در مقابل، عده ای به رغم داشتن صلاحیت و استعداد کافی، به دلیل نبود امکانات مالی و آموزشی، امکانات سخت افزاری و نرم افزاری نداشته باشد و این موضوع، به خودی خود، سبب تعمیق و گسترش نابرابری های اجتماعی در سطح کشورها و بین شهروندان خواهد شد (سعیدی، ۱۳۸۰، ص ۳۸).

هویت‌های جدید: جامعه اطلاعاتی اجتماعات و هویت‌های جدیدی خلق می کند. در جامعه ای که به ارتباطات مبتنی بر صنعت چاپ، تلویزیون و تلفن متکی است، شیوه تولید به گونه ای است که هویتها را به صورت عاقل، سودمند و خود بسنده درمی آورد. اما در جامعه اطلاعاتی، جامعه ای که

جامعه اطلاعاتی گذار از انسجام اجتماعی مکانیکی به انسجام اجتماعی ارگانیکی..... ۱۳۳

ارتباطات الکترونیک سیطره دارد ذهنیت ها و هویت‌های ناپایدار، چندلایه و پراکنده ظهور می کند در دوره جدید که اینترنت و ارتباطات الکترونیک در جامعه سیطره دارد، این داده ها و اطلاعات و یابه عبارت دقیق کلمه، این اجتماعات مجازی هستند که هویت افرادی سازند (پاسنر، ۱۳۷۷، ص ۶۹). وسایل نوین اطلاعاتی و ارتباطی در اثر تغییراتی که در برداشتهای بشرامروزی به وجود می آورند، هویتها را در وضعیت کاملاً تازه ای قرار می دهند که متفاوت و حتی مغایر با گذشته است. هویت در اجتماعات مجازی جامعه اطلاعاتی در مسیر فرامیلتی شدن حرکت می کند. در واقع ارتباطی که با اتکا به وسایل ارتباطی و اطلاعاتی جدید شکل می گیرد چشم اندازی از فهم و درک جدیدی از ذهنیت را آشکار می سازد که در صورت بندیهای گفتار و عملکرد که به لحاظ تاریخی محسوس اند، جان می گیرد. این ارتباطات راهگشای نگرستن به انسان به عنوان پدیده ای چندلایه، تغییر پذیر، منفعل و تکه تکه است. پدیده ای که شکل دادن خویش را به گونه ای طراحی می کند که با هر گونه تثبیت هویت می ستیزد. جامعه اطلاعاتی مبین هویت بی ثبات، تغییر پذیر و منعطف انسان جدید است. در این جامعه بسا انسانهایی که با همسایه ها، هم محلی ها و همشهری ها و حتی هموطنان خود احساس قربت نداشته ولی با فریدیگری در اقصی نقاط جهان احساس هویتی یکسان داشته باشند. هویت ملی در جامعه اطلاعاتی به دلیل ظهور اجتماعات مجازی به شدت تهدید می شود. اجتماعات مجازی تهدیدی برای اجتماعات واقعی است. در واقع در اجتماعات مجازی معمولاً افراد حداقل در یک چیز اشتراک دارند و آن علایق و منافع است که آنها را دور هم جمع می کند. این منافع که همان دسترسی به اطلاعات است، هویت آنها را می سازند. هویتی که مدام در حال تغییر و ناپایدار است. هویت افراد در اجتماعات مجازی «هویتی دیجیتال» است. دیگر سرزمین، زبان بومی و محلی، کشور، فرهنگ ملی و نژاد هویت افراد در اجتماعات مجازی تعیین نمی کنند، بلکه این منافع است که آنها را نزد هم جمع می کند. هویت آنها را می سازد. اطلاعات هویت افراد در جامعه جدید شکل می دهد (بهرامپور، ۱۳۸۳، ص ۵۸).

تمایز اجتماعی: مهمترین متغیری که در بحث انسجام اجتماعی در جامعه اطلاعاتی مد نظر قرار می گیرد، وحدت بخشی یا تمایز پذیری اجتماعی است. همان طور که می دانیم اجتماعی شدن و فردی شدن دوروی سکه تجدد و دوره مدرن هستند. یعنی دوره مدرن دارای یک دوگانگی در ساختار اجتماعی است که از یک طرف به اجتماعی شدن افراد منجر می شود و از طرف دیگر فردی شدن را تقویت می کند.

رادیو و تلویزیون در این دوره جوامع محلی و ملی را بایک شبکه محدود بکپارچه ساختند و سپس تکثر و تنوع کانال ها و ظهور تلویزیون های کابلی دوباره مخاطبان را تکه تکه و پاره پاره کرده است. در پایان این دوره هر چند مخاطبان یک کانال تلویزیونی را از میان تعداد زیاد کانال ها انتخاب می کنند ولی صاحبان تلویزیون ها و آگهی دهندگان هنوز بازار انبوه را ترجیح می دهند. رسانه های جدید، رسانه های فردی شده هستند چون که آنها مبتنی بر تعامل فردی انسان-رایانه هستند. همچنین آنها رسانه هایی هستند که به طور جمعی مورد استفاده قرار می گیرند چون که رایانه های آنها همگی به شبکه ها متصل اند. رسانه های جدید تقاضاها و درخواستهای متکثر کاربران و مخاطبان را پاسخ می دهند. از این رو نتیجه عملی دوگانگی ساختاری رسانه ها از طریق گرایشهای وحدت بخشی و تمایز بخشی در جامعه تعریف می شود. نتیجه این دوگانگی ساختاری رسانه ها، دوگانگی ساختار اجتماعی جامعه است.

به نظرمی رسد تجلی دوگانگی مذکور نزد کاربران اینترنت و رسانه های مرتبط با آن و آنهایی که به این وسایل جدید ارتباطی و اطلاعاتی دسترسی دارند، قابل ملاحظه تر است چرا که رسانه های مذکور نوعی مناسبات جدید ایجاد می کنند که در این مناسبات انسانها بیش از پیش گوشه گیر، منزوی و کم تحرک شده و کم از کمینه عملی زندگی خود دور می شوند. محققان ارتباطات معتقدند که موقعیت اجتماعات مجازی عملاً به مثابه نشانه زوال اجتماعات واقعی است.

فرصتهای ناشی از جامعه اطلاعاتی

نقش اینترنت در پژوهش، خلاقیت و علم: از آنجا که زمینه هر گونه نوآوری و خلاقیت در پژوهش علمی تبلور می یابد، بنابراین، پیشرفت فناوریهای جدید و خلاقیتها از دستاوردهای جامعه اطلاعاتی محسوب می شود. از جمله مهمترین اقداماتی که می توان از طریق اینترنت سازمان داد، عضویت استادان و متخصصان رشته های مختلف در گروه های تخصصی است. با عضو شدن «کاربران» اینترنت در این گروه ها، آنها می توانند در جریان آخرین اطلاعات موجود در رشته های تخصصی خود قرار گیرند زیرا همه اعضا در جریان پیامهای علمی قرار دارند که توسط یک نفر صادر می شود. در شرایطی که خطوط ارتباطی از کیفیت لازم برخوردار باشد و در ایستگاههای محل کار هر دو یا چند طرف با امکانات لازم (دوربین ویدئویی...) به سیستم اتصال داشته باشد، آنان می توانند تصویر یکدیگر و فعالیتهای هر کدام را نیز مشاهده کنند. هم اکنون انجام عملهای مهم جراحی به شکل هدایت از راه دور و با شرکت چند متخصص که هر کدام در گوشه ای از دنیا به کار مشغول هستند و می

جامعه اطلاعاتی گذار از انسجام اجتماعی مکانیکی به انسجام اجتماعی ارگانیکی..... ۱۳۵

توانند در یک آن ناظر عمل جراحی یارانه‌مایی کننده آن باشند، در تعدادی از مراکز مجهز درمانی متداول شده است. یکی دیگر از شکل‌های تاحدودی رایج فعالیت‌های پژوهشی که در سطح کشورهای اروپای غربی و آمریکامورد استفاده قرار می‌گیرد، کنفرانس از راه دور است که در آن تعدادی از متخصصان با یکدیگر درباره موضوع مورد علاقه خود به تبادل نظر می‌پردازند. این نوع کنفرانس‌های الکترونیک در آینده رواج زیاد خواهد یافت و احتمال می‌رود که در مقیاس وسیعی از اهمیت کنفرانس‌های حضوری کاسته شود.

در طول چند دهه اخیر، مجله‌های علمی، در میان پژوهشگران، جایگاه ویژه‌ای در برقراری ارتباطات علمی ایفا کرده‌اند و تعداد این مجله‌ها در سطح جهان همواره روبه افزایش بوده است. اما با توجه به گسترش شبکه اینترنت، به ویژه در طول ۵ سال گذشته، به نظری می‌رسد که در سال‌های آینده نتوان افزایش تعداد این مجلات را مانند سال‌های گذشته انتظار داشت. همه روزه بر تعداد پژوهشگران که برای انتشار نتایج پژوهش‌های خود از این شبکه استفاده می‌کنند، افزوده می‌شود. آنان می‌توانند اطلاعات تولیدی خود را در اختیار تمامی افرادی که امکان دسترسی به این شبکه را دارند قرار دهند و از آنان نیز بخواهند، علاوه بر نظرخواهی، برایشان مدارک علمی مشابهی از همین رهگذر ارسال دارند یا با خود آنان همکاری مستمر داشته باشند (سعیدی، ۱۳۸۳، ص ۵۵).

تعامل و همزیستی جهانی: شکل‌گیری هویت سیال و بین‌سیاره‌ای: واقعیت این است که پیشرفت ارتباطات و تکوین جامعه اطلاعاتی فاصله‌ها را کم کرده و به ایجاد نوعی تشابه، به ویژه در جوانان، انجامیده است. اعضای کمیسیون توسعه سازمان ملل متحد گزارش داده‌اند که در گردهمایی‌های خود در شهرهای قاره‌های گوناگون، شاهد بوده‌اند که جوانان خیلی شبیه به هم شده‌اند و این شباهت، بارنگ باختن مرز جوامع و رفتن به سوی نوعی جامعه اطلاعاتی و شبکه‌ای، بیشتر شده است. اما باید توجه داشت که به یمن گسترش وسایل ارتباطی و رسانه‌ها، جوامع مختلف اگر آگاهانه و بابرنامه ریزی عمل کنند، می‌توانند برای تحولات مثبت از آن استفاده کنند و به نوعی همزیستی سالم جهانی نیز دست یابند. مبارزه با مواد مخدر در سطح جهانی، حفظ زیست، همبستگی انسانها، احترام به حق حیات، محترم بودن حریم زندگی خصوصی افراد، احیای حقوق مادران و کودکان، تاکید بر عدالت جهانی، گرمی داشتن کرامت انسانها و توجه به حقوق اقلیت‌های دینی و اجتماعی، توسعه پایدار و اجازه مطرح شدن سایر فرهنگها و ارزشها مباحثی هستند که می‌توانند با

بهره گیری از همین فضای موجود جامعه اطلاعاتی، وجه دیگری را در تعامل فرهنگها نشان دهند (همان).

وضعیت ایران: در داخل ایران تعداد کمی از هموطنان به رسانه های نوین اطلاعاتی و ارتباطی، به ویژه به اینترنت و رسانه های اطلاع رسانی دیجیتال دسترسی دارند و از آگاهی و مهارت لازم برای استفاده از آنها برخوردارند. این عده کم کم دغدغه، ذهنیت، هویت، شخصیت و مسائل مشابه دیگر کاربران رسانه های مذکور در سطح جهان (که عمدتاً مبتنی بر دغدغه، ذهنیت، هویت، شخصیت و مسائل افرادی غربی می باشد) پیدا خواهند کرد و در اجتماع مجازی با آنها یکپارچه و متجانس خواهند شد. آن عده که هم از امکانات مالی لازم و هم از آگاهی و مهارت درخور توجه برخوردارند اعضای اجتماعات مجازی شده با یکدیگر متحد و متجانس می شوند و از تعلق ملی و قومی رهایی شوند و بیشتر احساس جهانی خواهند داشت تا ایرانی، از این پس بیشتر شهروندان جهانی خواهند بود و احساس تعلق و همبستگی ملی آنها کاهش می یابد. در سطح دیگر، شکاف اطلاعاتی بین ایران و دیگر کشورها به ویژه کشورهای پیشرفته غربی افزایش می یابد. جهان اکنون شاهد یک نابرابری در مهارت های دیجیتال بین کشورهای مختلف است. نابرابری اطلاعاتی در سطح جهانی انسجام اجتماعی کلانی را که بین کشورها حکم بوده هم می زند و این شکاف را افزایش می دهد. اکنون به نظر می رسد کشورمان برای پر کردن این نابرابریها راه درازی پیش رودارد.

هویت دیجیتالی که محصول جامعه اطلاعاتی و اجتماعات محصول جامعه اطلاعاتی و اجتماعات مجازی است، مخاطبان و کاربران و وسایل نوین ارتباطی و اطلاعاتی را هدف قرار می دهد و هویت ملی و محلی آنها به سمت هویت فراملیتی تغییر می دهد. ایرانی که به وسایل نوین ارتباطی دسترسی دارد و از مهارت های لازم برای استفاده از آنها برخوردار است، در درجه اول شهروند اجتماعات مجازی است که عملاً عضو آن شده است. هویتی که این هموطن پیدامی کند ممکن است با هویت ملی اش در تضاد باشد و در نهایت به کاهش انسجام اجتماعی جامعه اش بینجامد و دیگر در یک جامعه ارگانیک زندگی نمی کند که هویت همبسته ای با این جامعه داشته باشد. او در جامعه ای زندگی می کند که منافع اش حول دسترسی و استفاده از این وسایل سامان یافته است. این ایرانی با دیگر هموطنان از لحاظ هویتی فرق خواهد داشت. زبان فارسی دیگر برایش در جامعه مجازی هویت نمی سازد بلکه این زبان انگلیسی است که برای او هویت مشترک با دیگر کاربران این وسایل در دنیای می سازد. مهارت استفاده از وسایل نوین اطلاعاتی و ارتباطی نیز برای کاربران این وسایل هویت می

جامعه اطلاعاتی گذار از انسجام اجتماعی مکانیکی به انسجام اجتماعی ارگانیکی..... ۱۳۷

سازد. به نظر می رسد رسانه های جدید ارتباطی و اطلاعاتی تمایزپذیری و بخشی شدن را در ایران بیشتر تقویت خواهد کرد تا وحدت و یکپارچگی و انسجام اجتماعی، با وجود تلویزیون های ماهواره ای و تعداد کانال های در دسترس آن در ایران و از طرفی محدودیت کانال های تلویزیون ایران و نداشتن تنوع، سبب شده است تا گروهها، اقشار، و اقوام مختلف ایرانی بر اساس علاقه از میان کانال های ماهواره، برنامه مورد علاقه از میان کانال های ماهواره، برنامه مورد علاقه شان را انتخاب کنند در نتیجه اصل تکثر رسانه ای در جامعه اطلاعاتی، موجب شده تا اینها به سوی تولید و مصرف اطلاعات، برنامه ها و کانال های مورد علاقه خود کشیده شوند و تعلق گروهی، قومی و مذهبی آنها در این انتخاب و فرآیند تقویت می شود. به طور مثال کرد زبانها کانال هایی که به زبان کردی پخش می شود را انتخاب می کنند. بنابراین نهایتاً تمایزپذیری بیشتر آنها با جامعه ایرانی به عنوان یک کل و افزایش تعلقات گروهی، مذهبی و قومی حاصل می شود. رسانه های ارتباطی نوین این عده از هموطنان را با آنهایی که در سطح جهان تبادل اطلاعات می کنند و تعامل دارند یکپارچه می سازد افراد و گروهها و ملیتهای مختلف را در جامعه دیگری غیر از جوامع ملی واقعی خودشان متحد می سازد (بهرامپور، ۱۳۸۳).

جمع بندی و نتیجه گیری

جامعه اطلاعاتی از یک سو چالشهایی از قبیل نابرابری اجتماعی، هویتهای جدید، تمایزپذیری و شالوده شکنی نهادهایی نظیر دولت، افزایش بیکاری، کم اهمیت شدن مرزها و از سوی دیگر اگر آگاهانه و با برنامه ریزی صحیح با جامعه اطلاعاتی برخورد شود فرصتها و امکانات خوبی برای پیشرفتهای همه جانبه و در یک کلام، رفاه مادی و معنوی برای ملتها در پی خواهد آورد. فرصتهایی چون نقش اینترنت در پژوهش، خلاقیت از علم، عامل و همزیستی جهانی، شکل گیری هویت سیال و بین سیاره ای، تمرکززدایی رسانه های دیجیتال، انتقال اشتغال از تولید به بخش خدمات به خصوص خدمات ارتباطی و اطلاعاتی، مشارکت در تولید و کثرت گرایی فرهنگی، پدیده چند فرهنگی و... به طور خلاصه، جامعه اطلاعاتی ما را در معرض چالشها و فرصتهایی قرار می دهد که باید از فرصتهای آن استفاده کرده و با هزینه کم چالشهای آن را پشت سر گذاشت تا از ویژگیهای جامعه اطلاعاتی به نفع سعادت و رفاه عامه مردم بهره مند شد. در ایران نیز با استفاده از فرصتهایی که جامعه اطلاعاتی در اختیار مامی گذاردمی توان با چالشهای حاصل از آن مقابله کرده تا جامعه ایرانی نیز بتواند از مزایای جامعه اطلاعاتی به نحو احسن بهره مند شود.

پی نوشت ها

1- Mass Society	9- A.Toffler
2- D.Bell	10- J.Naisbett
3- F.Webster	11- W.J.Martin
4- Masuda	12- I.Miles
5- Stonier	13- A.Giddens
6- Postindustrial	14- Clan
7- F.Machlup	15- D.Dillman
8- M.Porat	16- GNP

منابع

- بهرامپور، شعبانعلی (۱۳۸۳). "انسجام اجتماعی در جامعه اطلاعاتی: نیم نگاهی به وضعیت ایران"، سمینار ایران و جامعه اطلاعاتی،
- کوزر، لوئیس (۱۳۷۰). *زندگی و اندیشه بزرگان جامعه شناسی*. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: انتشارات علمی،
- فیدر، جان (۱۳۸۰). *جامعه اطلاعاتی*. ترجمه علی راد باوه و عباس گیلوری. تهران: نشر کتابدار،
- کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰). *عصر اطلاعات پایان هزاره*. ترجمه احد علیقلیان و افشین خاکباز. تهران: انتشارات طرح نو،
- محسنی، منوچهر (۱۳۸۰). *جامعه شناسی جامعه اطلاعاتی*. تهران: نشر دیدار،
- معمد نژاد، کاظم (۱۳۸۳). ایران و اجلاس جهانی سران درباره جامعه اطلاعاتی. *نشریه علوم اطلاع رسانی*، مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، شماره ۱ و
- حری، عباس (۱۳۸۳). «اطلاعات جامعه اطلاعاتی و ساختارهای معرفتی»، گفتگو با دکتر عباس حری درباره ویژگیها و مقتضیات جامع اطلاعاتی،
- ویستر، فرانک (۱۳۸۰). *نظریه های جامعه اطلاعاتی*. ترجمه اسماعیل قدیمی. تهران: انتشارات قصیده سرا،
- رابرتسون، رونالد (۱۳۸۰). *جهانی شدن*. ترجمه کمال پولادی. تهران: نشر ثالث و مرکز بین المللی گفتگوی تمدن ها،
- کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰). *عصر اطلاعات، قدرت هویت*. ترجمه حسن چاووشیان. تهران: انتشارات طرح نو،
- سعدی، رحمان (۱۳۸۳). «جامعه اطلاعاتی، چالشها، فرصتها، سمینار ایران و جامعه اطلاعاتی،
- پاسنر، مارک (۱۳۷۷). *عصر دوم رسانه ها*. ترجمه غلامحسین صالحیار. [تهران: مؤسسه ایران،
- Martin, W.J (1995). *The Global Information Society*. Hampshire: Aslib Gower,
- Castells, M (1998). *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell. Vol. 1,
- Hill, M. W (1999). *The Impact of Information on Society*. London: Bouker,
- Tubbs, S... [et al] (2000). *Human Communication*. New York: McGraw-Hill. 8th. Ed,
- Feather, J (1998). *The Information Society*. London: Library Association Publication. 2nd ed